

VOORBEREIDEND DOSSIER VOOR LEESGROEPBEGELEIDERS

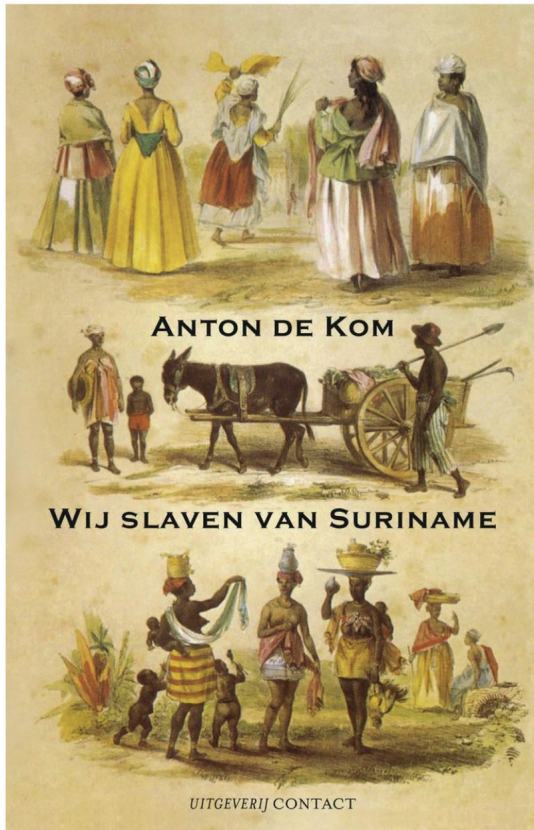
Sarah Adams

WIJ SLAVEN VAN SURINAME

Anton de Kom

Opzet

De bedoeling van de reeks waar dit dossier deel van uitmaakt, is leesgroepbegeleiders in Vlaanderen en Nederland hulpmiddelen aan te reiken voor de voorbereiding van leesgroepbijeenkomsten. Elk dossier is gewijd aan een belangwekkend literair werk waarin mensenrechtenthema's een prominente rol spelen. Het biedt achtergrond bij de auteur, de specifieke mensenrechtenthematiek die in het werk aan bod komt, en de literaire verwerking ervan. Op die manier wil het UGent Human Rights Research Network leesgroepbegeleiders op weg helpen om met literatuur over mensenrechten aan de slag te gaan.

Alle dossiers kunnen gratis worden gedownload in PDF-formaat op <https://hrrn.ugent.be/impact-projects/literatuur-en-mensenrechten/>.

Feedback is welkom bij de initiatiefnemers van dit project, prof. Eva Brems (eva.brems@ugent.be) en prof. Stef Craps (stef.craps@ugent.be).

Achtergrond van de schrijver

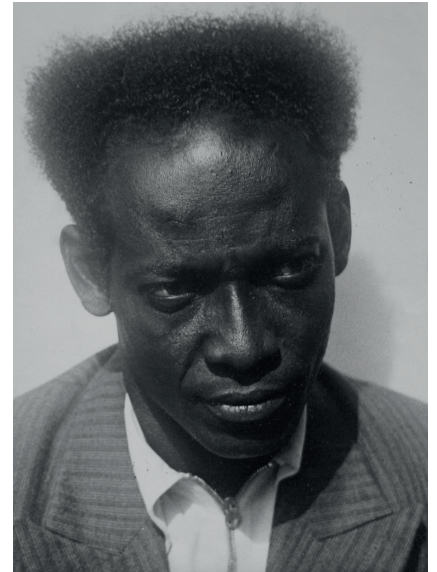
Anton de Kom als activist en auteur

Anton de Kom wordt in 1898 geboren in Paramaribo, Suriname, waar de bevolking kreunt onder de koloniale onderdrukking door Nederland. Hoewel de slavernij op dat moment al meer dan drie decennia is afgeschaft, leven nog steeds veel mensen in onvrijheid. Nederlandse handelsmaatschappijen eiegen zich het recht toe om contractarbeiders roekeloos te exploiteren en de overheid laat armoede en reddeloosheid woekeren. *Wij slaven van Suriname* is een passioneel, poëtisch en politiek manifest voor dekolonisering, zwart zelfbewustzijn en gerechtigheid voor diegenen die worden uitgeknepen door het kapitalistische systeem.

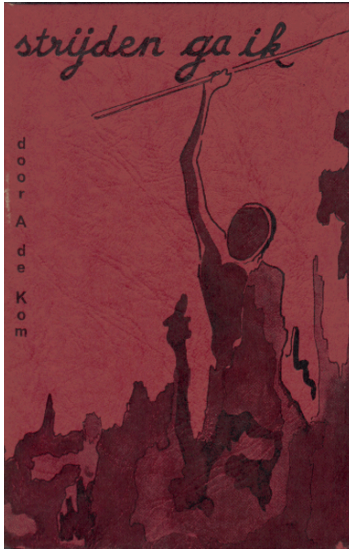
Na een korte carrière als administrateur in een Nederlandse rubbercompagnie, waar hij voortdurend aandringt om de werkomstandigheden van de tappers te verbeteren, verhuist De Kom in 1920 naar Nederland. Hij gaat er aan de slag bij Hanze Bank en later bij koffie- en tabakshandelaar Reussen en Smulders. De Kom is actief bij verschillende werklozencomités en raakt betrokken bij onder meer de Internationale Rode Hulp, de Bond van Surinaamse Arbeiders en de Communistische Partij Holland—de enige Nederlandse partij die officieel de onafhankelijkheid van de koloniën propageert. Zijn antikoloniale en sociale programma krijgt ook vorm via tal van voordrachten en artikels die in de jaren twintig en dertig verschijnen in revolutionaire bladen als *De Tribune*, *De Communistische Gids* en *The Negro Worker*. De Kom treedt bovendien toe tot het Nederlandse arbeiders-schrijverscollectief Links Richten, dat in zijn gelijknamige tijdschrift geregeld ruimte maakt voor antikoloniale bijdragen.

Eind 1932 reist De Kom terug naar Paramaribo. Geconfronteerd met de verstikkende ellende, verdeeldheid en ontbering, besluit hij in zijn ouderlijke huis een adviesbureau op te richten om boeren en contractarbeiders te informeren over hun rechten. De Kom wordt door de koloniale autoriteiten nauwlettend in de gaten gehouden en al na enkele weken wordt hij gearresteerd. Zonder proces wordt hij drie maanden later teruggestuurd naar Nederland, waar hij zijn strijd onverminderd voortzet. Hij legt er ook de laatste hand aan een boek dat hij veel eerder al was beginnen te schrijven: *Wij slaven van Suriname*. De Kom maakt daarin de balans op van eeuwenlange kolonisatie en zet aan tot radicale verandering en solidariteit. Zijn boek markeert een belangrijke cesuur in de geschiedschrijving van Suriname, want voor het eerst wordt de kolonisatie beschreven vanuit een perspectief dat niet wit is. Bovendien daagt De Kom het genre van de geschiedschrijving uit door archiefwerk aan te vullen met herinnering en activisme en door een indrukwekkende literaire penvoering.

Hoewel *Wij slaven van Suriname* vrij vroeg verschijnt in de globale antikoloniale strijd, geniet het omwille van de taal waarin het is opgesteld nooit de internationale bekendheid van klassiek geworden werken als Aimé Césaires *Cahier d'un retour au pays natal* (1939) of Eric Williams' *Capitalism*

Cornelis Gerhard Anton de Kom, 1933.
Foto: Piet Zwart. Collectie Stedelijk
Museum Amsterdam. Ook via [deze](#) link.

Omslag van *Strijden ga ik* (1969), samengesteld door de Stichting tot behoud en stimulatie van Surinaamse Kunst, Cultuur en Wetenschap. Via [DBNL](#).

and Slavery (1944). Wellicht verandert dit nu er sinds 2022 eindelijk een Engelse vertaling van het werk voorhanden is. Ook in Nederland krijgt *Wij slaven van Suriname* initieel niet de aandacht die het verdient. Enkel in beperkte kring, onder meer door de groep rond Forum (1932-1935), wordt het boek gelezen en verspreid. Vandaag is de aandacht groter—pijnlijk genoeg deels omdat de boodschap van De Kom nog steeds urgent is (zie ook Essajas 2020). Het werk is inmiddels aan zijn zestiende druk toe en sinds 2020 staat het ook in de Canon van Nederland.

Behalve *Wij slaven van Suriname* schrijft De Kom twee romans, *Ons bloed is rood* en *Om een hap rijst*, een verhalenbundel voor kinderen getiteld *Ba Anansi*, twee filmscenario's, *Tjiboe* en *Oost is Oost* en *West is West*, en heel wat gedichten die postuum verschijnen in de bundel *Strijden ga ik*. Net als *Wij slaven van Suriname* raken deze werken aan mensenrechtentema's als slavernij, koloniale onderdrukking, racisme, gelijkwaardigheid en arbeidersrechten en verdienen ze het gelezen te worden.

Mensenrechten

Slavernij en koloniale contractarbeid

Wij slaven van Suriname bestaat uit twee delen. In het eerste deel legt De Kom het historische kolonisatieproces en het slavernijsysteem in zijn vaderland bloot. Naar schatting worden tussen de zeventiende en negentiende eeuw onder de Nederlandse vlag zo'n 554.000 Afrikanen gevangengenomen en over de Atlantische Oceaan gedeporteerd om er te werken op koffie-, suiker- en tabaksplantages.¹ Vanzelfsprekend proberen tot slaaf gemaakten zich daar onmiddellijk tegen te verzetten, maar ook in Amsterdam vragen activisten, academici en auteurs vanaf de achttiende eeuw nadrukkelijk om abolitie. Wanneer het parlement in 1795 de Verklaring van de Rechten van den Mensch en Burger aanneemt, wijzen publieke figuren als Hendrik C. Cras, Jan Konijnenburg, Dirk van Hogendorp en Elizabeth Wolff-Deken op de hypocriete houding van de Nederlandse regering ten aanzien van mensen in slavernij. Artikels I en II van die verklaring stellen toch dat 'Alle Menschen met gelijke Rechten geboren [worden]' en dat die rechten bestaan uit onder meer vrijheid en veiligheid?² De Kom laat zien hoe in vroegmodern Suriname elk van die zogenaamde mensenrechten wordt geschonden: Afrikanen leven niet vrij, maar in ketens, en hun veiligheid is voor de kolonisten van geen belang. Niet alleen zijn eigenaars bij wet gemachtigd om zweepslagen toe te dienen en worden ze voor het verkrachten van vrouwen in slavernij niet vervolgd, geweld tegen Afro-Surinamers wordt

¹ Voor gedetailleerde cijfers, zie deze [link](#). Dit aantal houdt geen rekening met de illegale slavenhandel en het grote aantal mensen dat omkomt nog voor ze de slavenforten en schepen aan de kust bereiken. Bovendien zijn ook in Indonesië lange tijd Nederlandse slavenhandelaars actief—zie daarvoor Matthias van Rossum, *Kleurrijke tragiek: De geschiedenis van slavernij in Azië onder de VOC* (Hilversum 2016).

² Deze verklaring werd talloze keren herdrukt. Zie bijvoorbeeld [deze](#) gravure.

ook systematisch georganiseerd door instanties als het Hof van Politie en Criminele Justitie, dat tot slaaf gemaakte Afrikanen de meest gruwelijke straffen oplegt—gaande van de Spaanse bok tot op-hanging en trage verbranding.

In 1863 komt in Suriname een einde aan de slavernij. De emancipatiewet behartigt echter vooral de belangen van de kolonisten, die gecompenseerd worden voor financiële verliezen en bovendien nog zeker tien jaar gebruik kunnen maken van goedkope arbeidskrachten op hun plantages (zie ook Gomez 2017). Via het nieuwe systeem van het 'staatstoezicht' worden vrijgemaakten verplicht om tot 1873 op een plantage naar keuze—ze zijn immers 'vrij'—te werken. Nederlandse eigenaren en bedrijven willen blijven profiteren van koloniale grondstoffen als suiker, rubber en in toenemende mate bauxiet. Daartoe worden ook in grote aantallen en onder het voorwendsel van welvaart contractarbeiders uit India en Indonesië naar Suriname gelokt. Het werk van deze 'koelies' is uitputtend, het loon ontoereikend. Van arbeidsrechten is geen sprake en bij de minste overtreding van het 'contract' wordt een strafrechter gecontacteerd. Na de opheffing van het staatstoezicht komen ook veel Afro-Surinamers in de contractarbeid terecht. De 'vrijheid' die Nederland in 1863 met luid trompetgeschal aankondigt, wordt in het tweede deel van *Wij slaven van Suriname* dan ook steevast tussen aanhalingstekens geplaatst. 'Het is alsof men ons uit het vuur gehaald heeft om ons, zonder dat wij zwemmen konden, in de golven van de Atlantische Oceaan te werpen,' schrijft De Kom (p. 104).

Plantagehouder met contractarbeiders op plantage Accaribo, Suriname. Foto: anoniem, 1916-1930. Rijksmuseum. Ook via [deze link](#).

Tweeledige dekolonisering

Het nieuwe systeem van contractarbeid hakt er bij de bevolking stevig in. Karige lonen van enkele gulden per week laten het niet toe iets uit te bouwen en wanneer overeenkomsten aflopen, worden koelies aan hun lot overgelaten. In de marge van Paramaribo ontstaan sloppenwijken waar geen riolering en watervoorzieningen zijn en waar ziekte, criminaliteit en ontreding welig tieren. De gemiddelde leeftijd is in Suriname rond de eeuwwisseling niet hoger dan 32 jaar (Van Kempen 2002, 5). Bovenop de totale verwaarlozing door de Nederlandse overheid komt in 1929 een internationale beurscrisis die massale werkloosheid tot gevolg heeft en duizenden gezinnen in Suriname verder naar de afgrond duwt. In oktober 1931 vinden een groot hongeroproer en een werklozenactie plaats. Precies in die periode komt De Kom in Paramaribo toe. In zijn adviesbureau spreekt hij met honderden Afro-Surinamers, hindoestanen en Javanen: mensen met lepra en zonder medicijnen, mensen met uitgeholde wangen en geen eten. Dat de overheid angstig wordt en het adviesbureau onder hypersurveillance plaatst, verbaast hem niet. Men wist maar al te goed 'dat slechts een enkele vonk

nodig zou zijn om [de brandstof der ellende] te doen ontvlammen’ (p. 159). Uiteindelijk wordt De Kom gearresteerd wegens ‘poging tot misdrijf tegen de veiligheid van de staat’ en vervolgens, ondanks aanhoudende protesten, het land uitgezet (zie ook Ramssoedh en Sanches 2010).

Voor De Kom dringt zich in deze situatie een tweeledige dekolonisering op. Ten eerste moet Nederland zijn grip op de kolonie loslaten en moet ‘een groot plan van nationale reconstructie’ worden uitgedacht (p. 154). In het Suriname van de jaren dertig worden ideeën rond onafhankelijkheid nog maar door een handvol individuen gepropageerd—onder wie ook vakbondsleider Louis A. G. Doedel, met wie De Kom tijdens zijn korte verblijf in contact staat. Pas in de jaren veertig en vijftig, met de oprichting van de Nationale Partij Suriname (1946) en Wie Eegie Sanie (1951), krijgt de onafhankelijkheidsstrijd er politiek en cultureel vorm.

Wij slaven van Suriname gaat echter evenzeer, misschien zelfs vooral, over het dekoloniseren van de geest. De Kom schrijft:

Een lange rij aan het huis van Anton de Kom in Paramaribo. Familiearchief Els de Kom, Literatuurmuseum.

Het heeft lang geduurd voor ik mijzelf geheel van de obsessie bevrijd had, dat een neger altijd onvoorwaardelijk de mindere zijn moest van iedere blanke. [...] Geen volk kan tot volle wasdom komen, dat erfelijk met een minderwaardigheidsgevoel belast blijft. Daarom wil dit boek trachten het zelfrespect der Surinamers op te wekken. (p. 50)

Op die manier verzoekt De Kom zijn landgenoten om niet lijdzaam toe te kijken maar ‘met de oude slavenketens ook de oude slavenmentaliteit af [...] te schudden’ (p. 154). *Wij slaven van Suriname* is een oproep tot zwart zelfrespect en een diepgaande liefdesverklaring aan de cultuur van diegenen over wie in het Surinaamse en Nederlandse geschiedenisonderwijs met geen woord wordt gerept. De Kom herinnert zich uit zijn kindertijd dat hij in de klas tevergeefs zocht naar verhalen over Afro-Surinaamse verzetshelden als Boni, Baron en Joli Coeur, die vanuit onafhankelijke marrongemeenschappen of ‘weglopersdorpen’ plantages overvielen, maar in plaats daarvan de namen en jaartallen moest opdreunen van Nederlandse gouverneurs en zeerovers. ‘Geen beter middel om het minderwaardigheidsgevoel bij een ras aan te kweken,’ schrijft hij, ‘dan dit geschiedenisonderwijs’ (p. 50). Voor het omgaan met de psychologische zweepslagen van het koloniale systeem is internationaal pas enkele decennia later aandacht, met name in baanbrekende studies als *Peau noire, masques blancs* (1952) en *Les damnés de la terre* (1961) van de Frans-Caraïbische psychiater Frantz Fanon.

Antikapitalistische strijd

Wij slaven van Suriname is in de eerste plaats een literaire onttekening van eeuwenlange koloniale repressie en terreur. Maar het boek spreekt tot meer mensen dan enkel Surinamers. De Koms anti-koloniale strijd kadert immers steeds binnen zijn overkoepelende kritiek op het kapitalisme en de diepgaande en wijdverspreide ravage die het aanricht bij arbeiders in de koloniën én de metropool. Zijn solidariteit is breed gevoeld en heeft een internationaal en marxistisch karakter. Tekenend daarvoor is onder meer de beschrijving van het schip waarop hij vanuit Nederland naar Suriname vaart. Waar rijke passagiers en officieren zich bij het zwembad op het dek vermaken, werken witte arbeiders zich krom in de stookkamers. Eén van hen lacht en zwaait De Kom toe—een moment waarop ‘het makkerschap der proletariërs’ intens voelbaar is (p. 157). *Wij slaven van Suriname* wijst op de nood aan een ‘strijdvaardig klassenbewustzijn’ en ‘een proletarische eenheid’ van onderdrukte koolies en bezitloze Nederlandse arbeiders (p. 154).

Na zijn terugkomst uit Suriname in 1933 raakt De Kom nog nauwelijks aan een baan, volgens één van zijn zonen precies omdat hij het steeds ‘voor zijn medewerkers—blanke Nederlanders’ opneemt (*Vrij Nederland* 6 november 1971). De Kom demonstreert regelmatig mee met de werklozen en geeft lezingen over dekolonisering en structureel racisme voor linkse, vaak communistische groeperingen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog levert hij kopij en informatie aan de illegale pers, onder meer voor het communistische tijdschrift *De Vonk*. Op 7 augustus 1944 wordt hij daarom op straat gearresteerd en iets later wordt hij met het label van ‘ernstig geval’ naar Oranienburg gedeporteerd. De Kom overlijdt op 24 april 1945 in Neuengamme (zie ook Woortman & Boots 2016).

Literaire verwerking

Esthetiek en vorm zijn voor De Kom altijd meer middel dan doel. Net als zijn gedichten en romans is *Wij slaven van Suriname* stilistisch weinig gecompliceerd. De vorm staat in functie van het on-dubbelzinnige doel: het zelfbewustzijn van Surinamers aanwakkeren en aanhoudend koloniaal en kapitalistisch onrecht aanklagen. Desalniettemin schuilt de kracht van *Wij slaven van Suriname* eigenlijk net in de literariteit van het werk. Het leest als een lang, lyrisch manifest. De Kom toont zich als auteur heel bewust van het belang van een goede stijl ‘die de boodschap met alle mogelijke kracht naar voren [moet] zien te brengen’ (Van Kempfen 2002, 173).

Agitprop

Voor het krachtig naar voren brengen van zijn antikapitalistische en antikoloniale ideeën, hanteert De Kom onder meer een literaire modus die soms naar ‘agitprop’ of agitatiepropaganda neigt. Die techniek wordt met name gebruikt in marxistische en communistische theaterstukken, pamfletten, gedichten en films en laat zich kenmerken door kernachtig, meeslepend en soms belerend taalgebruik. Onder meer Bertolt Brecht maakt er in zijn proletarische performances gebruik van. Het doel van agitprop is om opwinding, verontwaardiging en gedrevenheid op te wekken, vaak via de gejaagde opsomming van programmapunten of andere informatie. Dat blijkt het best uit volgend fragment, waarin de verteller—die overal samen lijkt te vallen met De Kom zelf—rapporteert over het werklozenoproer in 1931:

Wij weten dat de kleine boer er slecht aan toe is. Bij de werklozenactie van 17 juni 1931 zijn [...] een aantal eisen gesteld:

1. Instelling van een landbouwraad. [...]
3. Kwijtschelding van alle landbouwschulden aan hen die financieel onmachtig zijn tot terugbetaling van genoten voorschotten.
4. Kosteloze uitgifte van percelen land tot de uitoefening van de kleine landbouw en wel voor de tijd van zes jaren.
5. Kosteloos verschaffen van eenvoudige landbouwgereedschappen en -werktuigen ineens, en van zaden en ander plantmateriaal gedurende de tijd van twee jaren. [...]
7. Het recht om een perceel in eigendom te verwerven na vijf jaren, getaxeerd naar de toestand van voor de aanvang. [...]

Het is goed dat deze eisen gesteld worden en door een volksmenigte gedragen. Zullen zij echter niet vrome wensen blijven zolang het bewind van Suriname in handen is van de tegenwoordige bestuurders? Pas wanneer de bevolking zelf daadwerkelijk aandeel heeft in het bestuur der kolonie, zal zij aan de toestand een einde kunnen maken, waarin de kleine landbouwer de dagelijkse slaaf is van de bitterste nood.
(p. 131-132)

Agitpropliteratuur combineert de strategieën van de politieke propagandist, die feiten aanwendt om sociale ongelijkheid aan te kaarten, en de agitator, die bewust de emotionele kaart trekt en sloganesk taalgebruik inzet om verontwaardiging uit te lokken.³ De Kom maakt in bovenstaand fragment inderdaad gebruik van een puntsgewijze uiteenzetting om zijn complexe en idealistische boodschap op een overzichtelijke en behapbare manier naar lezers te communiceren en vervolgens de publieke opinie te mobiliseren. Hij legt voor de lezers zelf al het verband tussen strijdlust enerzijds en het realiseren van de opgesomde eisen anderzijds.

³ In het Westen heeft agitprop een negatieve bijklank gekregen omdat het gelinkt wordt aan een marxistische, communistische en soms populistische ideologie. Zie onder meer <https://www.britannica.com/topic/agitprop>.

Poëtisch pastel en emotioneel engagement

In *Wij slaven van Suriname* worden meerdere registers opengetrokken. Het is, anders dan wat bovenstaand fragment doet vermoeden, een uitermate poëtisch boek. De Kom gebruikt over het algemeen een soort reportageachtige lyriek waarbij hij als vertelinstantie de lezers gidst door de weelde en verwoesting van zijn vaderland. De Kom treedt daarbij verschillende keren op de voorgrond. Hij presenteert *Wij slaven van Suriname* als een geschiedkundig onderzoek dat wordt aangevuld met emotionele en persoonlijke herinneringen, want veel meer dan in de archieven ‘is de mishandeling van onze vaders opgetekend in onze eigen harten’ (p. 36). Zijn boek is persoonlijk, maar niet personalistisch. Zijn eigen geschiedenis dient louter ter illustratie van de diepe wonden die het slavernijsysteem, het staatstoezicht, het racisme van het politieapparaat en de verwaarlozing door de Nederlandse overheid bij het Surinaamse volk heeft geslagen.

Zicht op een deel van Paramaribo, uit P.J. Benoit, *Voyage à Surinam* (Brussel 1839). Via [Buku](#)—Bibliotheca Surinamica.

Kenmerkend voor de persoonlijke en poëtische reportage die De Kom monteert is ook het gebruik van een romantiserend maar verraderlijk pastel (zie ook Michiel van Kempen 2002). Zo vangt de epiloog van *Wij slaven van Suriname aan* met een pittoreske beschrijving van de tropische natuur:

Zwellend en bruisend vloeit de machtige stroom van de rivier ons tegen. Dicht bij de stad is haar water lichtblauw en tot op grote diepte doorschijnend. In het bos langs de oever, waar de geur van bloeiende mahoniebomen en versgebrand hout uit opstijgt, heeft een vroege haan alle andere vogels wakker geroepen.
(p. 157-158)

Dergelijke natuurbeschrijvingen komen vaak voor in *Wij slaven van Suriname* en zijn opgetrokken uit de passionele liefde die de verteller voelt voor zijn vaderland. Anders dan bij een conventionele *Natureingang*, echter, voorspellen zijn pastellen niet veel goeds. In tegendeel, de natuurlijke rust en onbedorvenheid zetten de problemen van de koloniale samenleving net op scherp.

De Kom werkt regelmatig met contrasterende beelden om de ellende van het Surinaamse volk te onderstrepen. Dat doet hij bijvoorbeeld aan het begin van het tweede deel van zijn boek:

Maakt, waarde Nederlanders, liefst op een droge dag, een wandeling door de onbestrate maar brede en met tamarinde, oranje- en palmbomen beplante straten van Paramaribo. Bewonder de statige stenen herenhuizen welke in verschillende eeuwen door de bezitters aan de straten gebouwd zijn en ga dan, indien gij de moed hiertoe kunt verzamelen, door de negerpoort het erf op. Weerzijds een modderig pad liggen de oude verwaarloosde eenkamer-krotwoningen der vroegere slaven, waar thans de vrije proletariërs van Suriname wonen.

Geen riolering, geen elektrische verlichting, geen waterleiding in de huizen. [...] Al wat gij ziet spreekt van armoede en ontbering. Slechts weinig is hier veranderd sedert de slavernij afgeschaft werd.

(p. 111)

De sociaal-realistische rapportage confronteert lezers met de maatschappelijke situatie die door de kolonistoren ‘vrijheid’ wordt genoemd. Wat in bovenstaand fragment ook opvalt is de directe aanspreking van het Nederlandse publiek—alsof het zich met *De Kom* in dezelfde literaire ruimte bevindt. Lezers worden in *Wij slaven van Suriname* voortdurend aangesproken om emotionele betrokkenheid te creëren. Dat blijkt goed wanneer de verteller beschrijft hoe drie tot slaaf gemaakte jongens—Codjo, Mentor en Present—door de koloniale autoriteiten het vonnis krijgen om levend te worden verbrand omwille van hun rebellie tegen het systeem: ‘Een weinig fantasie, waarde lezer, om u hun gemoed in te denken in de dagen die tusschen het vonnis en zijn voltrekking verliepen. Een weinig fantasie om u die stampvolle plaats te Paramaribo voor te stellen, waar de geur van gebraden menschen vleesch omhoog steeg’ (p. 89). Een dergelijke ingreep activeert de zintuigen van de aangesproken lezers—de verteller vraagt hen de publieke verbranding te aanschouwen en de geur van de mishandelde lichamen te ruiken. Afstand doen van deze geschiedenis wordt onmogelijk, empathie imperatief. Een gelijkaardig effect treedt op wanneer ‘de blanke lezer’ wordt vraagt om, wanneer hij de mooie betimmeringen in het Mauritshuis bewondert, ‘te bedenken hoe het onze [Surinaamse] moeders waren, die met deze zware last op hun hoofden dag in dag uit [...] sjouwden over heuvelachtige terreinen, door poelen en moerassen, altijd bedreigd door de zweep die uw voorouders hanteerden’ (p. 34). Dergelijke evocaties maken van *Wij slaven van Suriname* een historiografie die lezers appelleert in het heden—of dat heden nu 1934, 1970 of 2020 is.

Literaire intertekstualiteit

De Kom is erg belezen. Niet alleen is *Wij slaven van Suriname* het resultaat van langdurig onderzoek naar de geschiedenis en politiek van zijn vaderland, het getuigt ook van een grondige kennis van de Nederlandstalige (anti)koloniale literatuur. Zo bevat het boek een aantal kritische verwijzingen naar de achttiende-eeuwse planter-dichter Paul François Roos, die in zijn ode aan Suriname zingt over Afrika als ‘een Magazyn van kloeke slaven’ (geciteerd op p. 81). *De Kom* plaatst zichzelf diametraal tegenover dichters als Roos en des te duidelijker in de in 1934 nog amper afgetekende traditie van de antikoloniale letterkunde (Van Kempen 2002, 171). Zo gebruikt hij in een van zijn hoofdstukken

bij wijze van motto een uitspraak van Multatuli, die in de jaren zestig van de negentiende eeuw met zijn *Max Havelaar* al felle kritiek uitte op het cultuurstelsel in Nederlands-Indië. In zijn beschrijving van de Indonesische koelies in Suriname verwijst De Kom bovendien naar het ingebedde en intussen canonieke verhaal van Saïdjah en Adinda, twee geliefden die door toedoen van de Nederlandse kolonisator worden gescheiden en elkaar helaas, net als de contractarbeiders waar De Kom het over heeft, nooit meer terugzien. Ook Albert Helms debuutroman *Zuid-Zuid-West* (1926), waarin het systeem van uitbuiting in Suriname al kort aan de orde werd gesteld, passeert in *Wij slaven van Suriname* meerdere keren de revue en heeft voor De Kom als een belangrijke bron van inspiratie gediend.

Erg aangrijpend is ook het lied ‘Vaarwel, vaarwel Acoeba,’ dat in het eerste deel van De Koms boek wordt opgenomen. De verteller deelt het lied met zijn lezers in het Sranan, een creoolse taal en de lingua franca in het huidige Suriname, en geeft vervolgens ook de Nederlandse vertaling:

Acoeba Adiosie O, Adiosie
M'oema, no kré m' goedoe
na fetie mie o fetie
ti mie fong ding
mie sa cong baca.

[Vaarwel, vaarwel Acoeba,
Ween niet, mijn vrouw, mijn schat,
Vechten ga ik en strijden.
Pas na de overwinning
kom ik terug.]
(p. 53-54)

Wanneer het lyrisch ik zich opmaakt voor een opstand tegen de kolonisator, vindt het kracht in de liefde voor zijn vrouw Acoeba. De Kom legt uit dat dit eeuwenoude lied in zijn kindertijd werd gezongen onder begeleiding van de *raison*, een Surinaams snaarinstrument. Hij heeft zich altijd ingebeeld dat zeventiende-eeuwse Afro-Surinamers het zongen tijdens hun verzet tegen het tirannieke gouverneurschap van Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck. Het lyrisch ik spreekt inderdaad niet enkel een belofte aan Acoeba uit, maar roept het gekoloniseerde en onderdrukte collectief aan omdat individuele grieven moeten worden overstegen door grootschalig verzet. De naam van de dichter is ongekend—‘[w]ij kennen immers ook niet de namen dier voorvaders, die hun ‘Acoeba’ verlieten om voor de vrijheid te vechten. Wij leerden op school alleen de naam van wie hen onderworpen hebben’ (p. 54). ‘Vaarwel, vaarwel, Acoeba’ wordt in zijn geheel ook opgenomen in De Koms bundel *Strijden ga ik*.

Mogelijke discussieonderwerpen

Lange tijd was de geschiedenis die De Kom in *Wij slaven van Suriname* presenteert geen algemene kennis. Wellicht is dat nog steeds in zekere mate zo. Zijn er mensenrechtentema's die in zijn werk aan bod komen die voor jullie nieuw zijn? Welke passages vonden jullie het meest aangrijpend of schokkend?

De Kom hanteert in zijn boek verschillende literaire technieken, waaronder strategieën uit de agit-prop, beeldend taalgebruik, directe aansprekingen en ingebedde intertekstualiteit. Welke werkt volgens jullie het beste? Of is het vooral de combinatie van deze technieken die *Wij slaven van Suriname* zo krachtig maakt?

Wij slaven van Suriname staat sinds 2020 in de Canon van Nederland. Waarom is dat belangrijk?

Vinden we in een Vlaamse of Congolese context gelijkaardige teksten?

Verder lezen

Voor dit dossier werd gebruik gemaakt van de 14de druk van Anton de Kom, *Wij slaven van Suriname* (Amsterdam 2017). De eerste druk is beschikbaar op [DBNL](#). De vertaling waarover hierboven sprake is *We Slaves of Suriname*, vert. David McKay (Cambridge 2022).

Er is de laatste jaren veel verschenen over *Wij slaven van Suriname*. Erg nuttig zijn onder meer deze bijdragen:

- Mitchell Essajas, 'Waarom Anton de Koms *Slaven van Suriname* blijft inspireren,' *Trouw*, 22 februari 2020, [online](#).
- Henna Goudzand Nahar & Michiel van Kempen, *Tekst in Context 16 – Wij slaven van Suriname van Anton de Kom* (Amsterdam 2020).
- Hans Ramsoedh & Peter Sanches, '75 jaar *Wij slaven van Suriname*: De turbulente biografie van een boek,' *OSO: Tijdschrift voor Surinamistiek en het Caraïbisch gebied* 29 (2010) 1: 6-18, [online](#).
- <https://www.canonvannederland.nl/nl/antondekom>.

Over literariteit in *Ons bloed is rood* kun je lezen in Michiel van Kempen, "Menschen zijn er nauwelijks om van deze schoonheid te genieten": Anton de Koms *Ons bloed is rood* als bron van literariteit,' *OSO: Tijdschrift voor Surinamistiek en het Caraïbisch gebied* 29 (2010) 1: 74-88, [online](#). Een analyse van De Koms poëzie vind je in Sarah J. Adams, 'Anton de Koms "De balatableeder" (ca. 1936): De antikoloniale klewang,' in (red. Johan Sonnenschein & Kornee van der Haven) *Barricadepoëzie: Lyrisch activisme sinds 1848* (Antwerpen 2021), 147-161.

Voor een uitvoerige biografie van De Kom, lees Rob Woortman & Alice Boots, *Anton de Kom: 1898-1945/1945-2009* (Amsterdam 2016). In Michiel van Kempens monumentale *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur Deel IV* (Paramaribo 2002) vind je eveneens veel over het leven en werk van De Kom terug. Het vierde deel van deze literatuurgeschiedenis schetst een gedetailleerd beeld van de Surinaamse letterkunde ten tijde van de onafhankelijkheidsstrijd. Het is, net als de andere delen, te vinden op [DBNL](#). Voor een korter overzicht kun je onder meer terecht bij Karin Amatmoekrim, 'Anton de Kom is de eerste Surinamer met een plek in de Canon van Nederland. Ken jij hem?,' *De Correspondent*, 22 juni 2020, [online](#). Ook op de website van [The Black Archives](#) kun je veel leren over De Kom en andere zwarte auteurs en onafhankelijkheidsstrijders.

Over de slavernij en contractarbeid in het Nederlands-Atlantische gebied en de koloniale geschiedenis van Nederland in Suriname is intussen ook veel verschenen. Raadpleeg onder meer:

- Karwan Fatah-Black, *Eigendomsstrijd: De geschiedenis van slavernij en emancipatie in Suriname* (Amsterdam 2018).
- Patricia D. Gomes, 'Afschaffing van de slavernij? In Suriname ging het nog tien jaar voort,' *De Correspondent*, 30 oktober 2017, [online](#).
- Rosemarijn Hoefte & Peter Meel (red.), *Twentieth Century Suriname: Continuities and Discontinuities in a New World Society* (Leiden 2001).
- Kwame Nimako & Glenn F.W. Willemsen, *The Dutch Atlantic: Slavery, Abolition and Emancipation* (London 2011).
- Hans Ramssoedh, *Surinaams onbehagen: Een sociale en politieke geschiedenis van Suriname 1865-2015* (Hilversum 2018).
- Alex van Stipriaan, *Surinaams contrast: Roofbouw en overleven in een Caraïbische plantagekolonie, 1750-1863* (Leiden 2015).

Voor de doorwerking van het koloniale verleden en de nood aan culturele en mentale dekolonisering in Nederland, lees onder meer Gloria Wekker, *Witte onschuld: Paradoxen van kolonialisme en ras* (Amsterdam 2020 [herziene editie]).

De afschaffing van de Surinaamse slavernij in 1863 wordt jaarlijks herdacht op 1 juli. Die feestdag, 'Ketikoti' ('gebroken ketenen'), vindt ook plaats in Nederland. In 2023 organiseert de Nederlandse overheid een speciaal herdenkingsjaar, omdat het dan 150 jaar geleden is dat de slavernij en het daaropvolgende staatstoezicht zijn afgeschaft. Meer informatie daarover vind je via [deze link](#).